

20 בינואר 2025

לכבוד:

יו"ר הוועדה המיוחדת לענייני הצעירים - חה"כ נעמה לזימי

חברות וחברי הוועדה המיוחדת לענייני הצעירים

כנסת ישראל

הנדון: שחיקת השירותים וההוצאה האזרחית, היחלשות הציבור העובד וירידת צעירים

מהארץ

לפי נתוני הלמ"ס, בשנת 2024 היגרו מישראל כ-82.7 אלף תושבים ומאזן ההגירה הכולל הוא 18.2 אלף תושבים¹. כלומר, היגרו מישראל הרבה יותר תושבים מאשר שהיגרו אליה. מספרים אלה גבוהים מאשר בשנים קודמות אך מייצגים מגמה של הגירה שלילית שמתרחשת כבר מעל לעשור, הרבה לפני ה-7 באוקטובר 2023². ניתן להניח כי ההגירה השלילית, בעיקר של ישראלים בגילאי 25-44, מושפעת מהמלחמה ומהפגיעה בתחושת הביטחון, האמון במדינה ואף חוסר היציבות הפוליטית עקב המהפכה המשפטית. אך המגמה ארוכת השנים מעידה על כך שאלה לא סיבות יחידות וכי קיימים מניעים ותהליכים ארוכים יותר, וביניהם גם הפגיעה המתמשכת בשירותים האזרחיים וביכולת של הישראלים לקיים חיים ברמה נאותה.

מלחמת "חרבות ברזל" חשפה באופן ברור את חולשתם של הממשלה ושל השירותים האזרחיים בישראל שצומצמו, נשחקו והופרטו במהלך 40 השנים האחרונות, ובפרט מאז שנת 2003. חשיפה זו הוכיחה את הפערים בנגישות לשירותים ואת הפגיעה באיכות החיים של כל תושבי המדינה, לרבות בהיערכותה של הממשלה והגופים הציבוריים לעתות משבר.

מאז פרוץ המלחמה ב-7 באוקטובר 2023, אנו עדים לתוצאות הקשות של מדיניות זו, לעיסוק ציבורי בסוגיות תקציביות נקודתיות בלבד ולהימנעות מהעיסוק בעיקר – שירותים אזרחיים מצומצמים, מנוונים ושחוקים כתוצאה ממדיניות ממשלתית מכוונת וארוכת שנים. לפיכך קיים הכרח ודחיפות להפסיק לאלתר את "מדיניות הצנע" הממשלתית ולקבוע במקומה מדיניות תקציבית מרחיבה לשיקום אחריות המדינה לכלל אזרחיה, שתאפשר לאנשים לראות כאן עתיד ראוי ולחיות בכבוד.

הפער בהוצאות הציבוריות האזרחיות בין ישראל למדינות ה-OECD ולמדינות הסמן

ישראל נמצאת בפער עצום בהשוואה למדינות ה-OECD בהוצאות הציבוריות האזרחיות³. נכון לשנת 2022, הפער עומד על כ-171 מיליארד ש"ח⁴. בהשוואה מול מדינות הסמן⁵ הפער גדל לכ-284 מיליארד ש"ח. פערים אדירים אלה הם תולדה של מדיניות שהחלה ב-2003, שכן לפני ישראל הייתה קרובה מאוד לממוצע מדינות ה-OECD (ראו **איור 1** להלן).

מגמה ארוכת שנים זו של צמצום ההוצאה הציבורית האזרחית אינה מאפשרת למדינת ישראל לספק שירותים בסיסיים באיכות ובזמינות מספקות בימי שגרה. כמו כן, תת-התקצוב מונע מהגופים הציבוריים להתנהל באופן אפקטיבי יותר וביעילות רבה יותר, משום שהוא מונע מהם לפתח יכולות ותשתיות מתקדמות. לא פחות חשוב, סביר להניח שהצמצום המתמשך לאורך השנים והפער שהצטבר בעקבותיו פגעו במוכנותה של הממשלה לשעת חירום וביכולותיה, ואף ביכולת שלה להתמודד עם האתגרים והצרכים שהופיעו בשנה ורבע האחרונות מאז תחילת המלחמה.

¹ מתוך ההודעה לתקשורת של הלמ"ס: "אוכלוסיית ישראל בפתחה של שנת 2025"

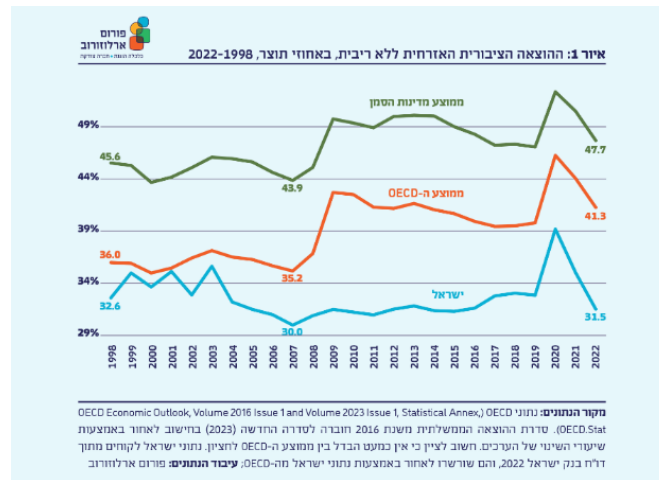
² פוקס, יונה. (2024). *מגמה מדאיגה: יותר ישראלים עזבו את הארץ ב-2023, עוד לפני המלחמה* / הנתונים. Ynet.

³ כלל הוצאות הממשלה ללא ביטחון ותשלומי רבית.

⁴ התוצר הישראלי ב-2022 עמד על כ-1,764 מיליארד ש"ח. הפער מול ממוצע מדינות ה-OECD עומד על כ-9.8 נקודות אחוז תוצר. בשנת 1998 פער זה היה קטן יותר ועמד על כ-3.4 נקודות אחוז בלבד.

⁵ מדינות הסמן הן: אוסטרליה, בלגיה, דנמרק, פינלנד, הולנד ושוודיה. בבולן התוצר לנפש גבוה מזה של ישראל וגודל האוכלוסייה דומה יחסית לזה של ישראל. ההוצאות הציבוריות במדינות אלה מהוות למעלה מ-45% מהתמ"ג, כך שהן מהוות דוגמה למדיניות מפותחות וחזקות, שמנהלות מגזר ציבורי גדול ואפקטיבי.

הפערים העצומים בתקציב בהשוואה ל-OECD משפיעים על כל רבדי החיים ואינם חדשים. לדוגמה, חוסרים של 20-40 מיליארד ש"ח בשנה בבריאות, מתורגמים לחוסרים בצוותי רפואה, בתי חולים, מכשור רפואי ומיטות ופגיעה חמורה בשירותי בריאות הנפש. חוסר של כ-36 מיליארד ש"ח בשנה בחינוך מתורגם לצפיפות גדולה בכיתות, שכר מורים שחוק ופגיעה בשוויון בחינוך בין פריפריה למרכז. חוסר של כ-16 מיליארד ש"ח בשנה בתחבורה מתורגם לעומס בכבישים ושעות רבות בדרכים⁶, שמתורגמים לפגיעה בפריון. פגיעה דומה חלה בשירותי הרווחה, בשירותי התעסוקה, בדיור ועוד⁷. הייבוש ארוך השנים של כלל השירותים האזרחיים מוביל את המדינה במקרה הטוב, להתערב בשלב מאוחר ובדיעבד, ובמקרה הרע – לאפשר את התדרדרות השירותים והפגיעה בהם באופן מתמשך באופן המעודד את האזרחים לצרוך שירות חליפי באופן פרטי ולוותר על השירות הציבורי.

התנתקות השכר מהפריון וירידת חלק העובדים הישראלים בתוצר⁹

חלק העובדים בתוצר מבטא את החלק בתוצר שהגיע אל העובדים, בדמות שכר והטבות סוציאליות, כאשר ירידה מעידה על פגיעה בעובדים וגידול בחלק שהגיע לבעלי ההון, בדמות רווחי הון.

משנת 1995 ועד שנת 2002 היה חלק העובדים בתוצר קבוע יחסית (ממוצע של 74%). מאז, ובמיוחד מאז שנת 2019 ותקופת הקורונה, ניכרת מגמת ירידה משמעותית בחלק העובדים בתוצר, עם שפל של 64% בשנת 2021 ו-65% בשנת 2023. כלומר, העובדים מקבלים נתח הולך וקטן מהתוצר. מגמה זו מדאיגה, משום שהיא מחזקת את ההשערה שחל שינוי לרעת העובדים בחלוקת פירות התוצר.

בשנים אלה גם חלה התנתקות בין הפריון לשכר. כלומר, ששכרם של העובדים עלה בשיעור נמוך מעליית הפריון במשק, ובפרט לבעלי שכר ממוצע ומטה.

אם הפריון והתמורה לעובדים היו שומרים על המגמה ארוכת השנים ולא היו מתנתקים זה מזה, השכר הממוצע היה עומד בשנת 2023 על 14,105 ש"ח, כ-10% גבוה יותר מרמתו באותה שנה, שעמד בפועל על 12,860 ש"ח. המשמעות הרחבה של תופעה זו היא, שבנוסף לירידת חלק העובדים בתוצר, סל הקניות של העובדים והעובדות הפך ליקר יותר מזה של בעלי ההון. כך, השכר שמקבלים העובדים נפגע למעשה פעמיים. כלומר, יוקר המחיה עלה משמעותית וכוח הקנייה ירד, למרות הגידול בייצור ובכוח העבודה. מגמה זו, במקביל לפגיעה בהוצאה האזרחית, מוביל למצב של פגיעה חמורה ברוב תושבי ישראל, וביתר שאת במעמדות הביניים ומטה, וביכולת שלהם להתקיים בכבוד.

⁶ זגריסק, אסף (2023). איחורים, היעדר תשתיות ואמינות נשחקת: התחבורה הציבורית, תמונת מצב. גלובס.

⁷ בן בשט יוני, בר חיים אייל, גור בועז, וינבלום שי, וקנין גנאל דנה, לן עידו. (2024). "ניו דיל" ישראלי לשיקום אחריות המדינה לאזרחיה. פורום ארלוזורוב.

⁹ בן בשט, יוני. (2024). התנתקות השכר מהפריון וירידת חלק העובדים בהכנסה. פורום ארלוזורוב.

מה נדרש לעשות?

הפגיעה בשירותים האזרחיים ובמצבם הכלכלי של תושבי ישראל היא לא תופעה חדשה. כפי שהוצג בנייר זה, מגמת שחיקת השירותים האזרחיים מתרחשת מספר עשורים ותהליכי הייבוש לא התחילו בעקבות המלחמה.

הייבוש של בתי החולים והמחסור ברופאים, תת-השקעה בתשתיות והתחבורה הציבורית שנמצאת בפער עצום מרוב העולם המפותח, מערכת החינוך שבמשבר וכיתות צפופות באופן קיצוני – כל אלה ועוד היו ידועים כבר זמן רב. אין זו הפתעה שהשירותים האזרחיים בסכנת קריסה, כי הייבוש ותת-התקצוב הוא תהליך מכוון ועניין של מדיניות מוצהרת כבר שנים רבות.

חרף תוצאות מדאיגות אלו ותקופת משבר מהחמורים שידעה מדינת ישראל, היעדים המרכזיים של משרד האוצר לשנת 2025 הם צמצום הגרעון ל-4.4%, הקטנת ההוצאה הציבורית ומניעת עליית יחס החוב לתוצר¹⁰. זאת במקום מדיניות שונה בתכלית שתגדיר **יעדי השקעה שאפתניים ליצירת צמיחה כלכלית מכלילה, תרחיב את השירותים האזרחיים, תחזק את התשתיות והשירותים ותפעל להגדלת חלקו של הציבור העובד בתוצר.**

לפיכך אנו ממליצים בפני הוועדה לבחון:

1. **מהי המציאות אותה עוזבים אלה שמהגרים מישראל והאם הם מסוגלים לראות לעצמם עתיד טוב יותר במדינת ישראל** כל עוד היא ממשיכה במדיניות של צמצום ההשקעה והשירותים האזרחיים.
2. האם עוסקת הממשלה בימים אלו ובפרט סביב תכנון תקציב המדינה לשנת 2025 והשנים הבאות בתכנון המדינה שאנחנו **כן** רוצים.

לאור התהליכים המדאיגים המתוארים לעיל אנו מציעים לוועדה כי מסקנותיה יועברו לוועדת הכספים בטרם זו האחרונה תתקדם בתהליך אישור תקציב המדינה לשנת 2025 וכי יתאפשר ככל הניתן לתת מענה מעשי לאתגרים שתוארו במסמך זה.

בברכה,

עו"ד בועז גור

מנהל המחלקה הציבורית

פורום ארלוזורוב

¹⁰ כפי שהוצג על ידי אגף התקציבים של משרד האוצר, בחלק ממצגת תקציב 2025, בוועדת הכספים של הכנסת.